శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః అయ్యా! ఇవాళ... తిథి వార నక్షత్రాలూ, త్యాజ్యమూ ఏకరువు పెట్టాడు భైరవ శాస్త్రులు.

"శాస్త్రుల్లుగారికి ఉపాదానం వెయ్యండర్రా," అని కేక పెట్టాడు మాధవరావుగారు.

"అయితే చూడండి, బాబూ. తమ తండ్రిగారి తిథి ఎల్లుండే. గుర్తుంది కాదూ?" అన్నాడు శాస్త్రుల్లు ప్లీడరు గారితో.

"అవునండీ. మీ అబ్బాయిగారు ఊళ్ళో ఉన్నారా"

"ఎల్లుండికి ఉంటాడులెండి. వాడూ నేనూ తప్పక వస్తాం. వేరే ఎక్కడా చెప్పకండి"

సరేనన్నాడు మాధవరావుగారు. ఆయన భార్య దోసెడు బియ్యం తెచ్చి శాస్త్రుల్లుగారి చెంబులో వేసింది.

శాస్త్రుల్లు వెంటనే నిర్ఘమించక, "అయితే చూడండి బాబూ? ఈ యేడు మా రెండోవాణ్ణి బళ్లో వేద్దామను కుంటున్నాను. నలుగురూ తలా యింత సహాయం చేస్తున్నారు తమరు కూడా—" అని అడిగాడు.

«అట్లాగే చూద్దాంలెండి. కుర్రవాడి చదువెంత భాగ్యం ?... అవునుగాని ఆచారం తప్పిస్తున్నారేం ?» అన్నాడు మాధవరావుగారు నవ్వుతూ.

"ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పిస్తున్నా వేమంటున్నారా ? చూడండి, బాబూ. నేను వేదం చదువుకున్నాను. ఏం శావుకున్నానూ? అక్షయపాత్రి తప్పలేదు. మా పెద్దవాడికి శాస్త్రం చెప్పించాను. 'అబ్బో,' తర్కవ్యాకరణాల్లో నీ కొడుకంతటివాడు లే' డన్నారు. ఏం లాభించింది ? సంభావనలకూ, సన్మానాలకూ తెగతిరిగి ఆరోగ్యం పాడుచేసుకున్నాడు. హైదరాబాదులో ఏమిటో కొల్లబోతున్నదని అక్కడికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఎంత అవమానం జరగాలో అంతా జరిగింది. ఆ తురక సామ్రాజ్యంలో తద్దినం, మంత్రాలూ, సంధ్యావందనం ముక్కలు కూడా రాని తాగుబోతు వెధవలు పెద్దవాళ్ళయి కూర్చున్నారు... మనవాళ్ళే. ఇక్కణ్నుంచి వెళ్ళినవాళ్లే. అయితే ఏం? యాచకో యాచకశ్శత్రుః ! మా వాడికీ వొక పోగుపడ్డ వెధవలతోపాటు సంభావన లిప్పించారుట. జబ్బుపడి చక్కా వచ్చాడు."

"మన తెలుగువాళ్ళ జన్మే అంతలెండి. ఎంత మానవ స్వభావమైనా ఎక్కువ స్థితిలో ఉన్నవాణ్ణి చూసి ఓరవలేక

పోవటంలో అర్థం ఉందిగాని, మనవాడు వెయ్యిరూపాయలు సంపాయించుకుంటున్నా, పదిరూపాయలు తెచ్చుకునేవాణ్ణి చూసి కళ్ళల్లో నిప్పులు పోసుకుంటాడు. అలా చూస్తే తెలుగు జాతంతా అడుక్కుతినే జాతే."

"బాగా సెలవిచ్చారు! — ఇక ఈ యాయవారం చాలొచ్చింది మా రెండో వెధవకైనా ఇంత ఇంగ్లీషు చదువు చెప్పించి గౌరవంగా బతికే సదుపాయం చేద్దామని చూస్తున్నాను."

"నన్నడిగితే మంచిపని చేస్తున్నారంటాను. మా వాణ్ణి కూడా ఈ యేడే స్కూల్లో ప్రవేశ పెడుతున్నాను. మా వాడికి చదువు రాదేమోననిపిస్తుందండీ! ఆ వెధవకు గట్టిగా రెండో యెక్కం రాదు. వాడికి లెఖ్ఖలు బొత్తిగా రావు. ఇంగ్లీషు కూడా అంతంత మాత్రమే. తెలుగేదో కాస్త ఏడుస్తాడు అందుకని మా బావమరిదిని—వీడే మా రెండో బావమరిది ఇక్కడే వుండి పిల్లవాడికి కాస్త చదువు చెప్పరా అన్నాను. మా గోపాలం ఇంటరు చదివి ట్రెయినింగ్ కూడా అయినాడు. స్కూళ్ళో మాష్టరు పని దొరుకుతుందేమోనని చూస్తున్నాడు. స్కూలు కమిటీ చూడబోతే నానా అయోమయంగానూ ఉంది. అక్కడ పార్టీలూ! నియోగులూ వైదీకులూనూ! కొట్టుకు చస్తున్నారు. మా వాడికి ఉద్యోగం ఇవ్వటానికి ప్రయత్నిస్తామన్నవాళ్ళంతా మైనారిటీవాళ్లు. మెజారిటీలో ఇద్దరు ముగ్గురైనా మావాడికోసం పాటుపడితే తప్ప ఉద్యోగం అయేటట్టులేదు. ప్రస్తుతం మీ వైదీకులదే

అక్కడ రాజ్యంగా వుంది — నే నన్నానని కోపం వద్దు" అన్నారు మాధవరావుగారు.

"ఉన్నమాటకు తప్పేమిటి, బాబూ ... అయితే, చూడండీ! తమ పేరేమిటన్నారూ? గోపాలంగారా! మీరు పంతులుగారి పిల్లవాడికి చదువు చెప్పేటప్పుడు కాస్త మా వాణ్ని కూడా దగ్గిర ఉండనివ్వండీ? మావాడికోసరం తమ రేమీ శ్రమ పడనక్కర్లేదు, చదువులో మావాడేమంత ఘరవాలేదు. అదీగాక పక్కన ఇంకో కుర్రాడుంటే పంతులు గారి పిల్లవాడి కూడా కొంచెం ఉత్సాహంగా ఉంటుంది. ఏమంటారు!"

"దానికేం భాగ్యంలెండి. అట్లాగే పంపించండి" అన్నాడు గోపాలం.

తనపని అయిపోగానే భైరవశాస్త్రుల్లు శెలవు పుచ్చుకుని వెళ్ళిపోయాడు.

"ఉద్దండుడల్లే వున్నాడే! చీపురుపుల్లకూడా ఊరికే దొరికితే పోనిచ్చేట్టు కనిపించదు. దరిద్రం మనుషులచేత అటువంటిపనులు చేయిస్తుందనుకుంటా" అన్నాడు గోపాలం అతనూ దరిద్రంలో ఉన్నవాడే.

"దరిద్రం ఏమిటి నీ మొహం! ఆయనకు కనీసం పదిహేనెకరాల పొలం వుంది. ముప్పైఏళ్ళనుంచీ జోలె పట్టుకు తిరుగుతున్నాడు. నేనింతప్పట్నుంచీ ఎరుగుదును. అప్పటికీ ఇప్పటికీ ఆయన అలవాట్లు మారలేదు. ఆ పేరు

కావిగుడ్డే కడతాడు. ఆ అంగవస్త్రమే పైనవేస్తాడు. ఆపూరి గుడిసెలోనే వుంటున్నాడు. ఈ ఊళ్లో కనీసం వంద ఇళ్ళల్లో ఆయనే తద్దినాలు పెట్టిస్తాడు. పెళ్ళిళ్లూ వడుగులూ చేయిస్తాడు. అపర క్రియలు కూడా తనే చేయిస్తాడు. రోజు కైదారు మానికల బియ్యం సంపాయిస్తాడు. దొడ్లో ఒక కరేపరెబ్బ దగ్గర్నుంచీ గుమ్మడికాయవరకూ ఏది కనిపించినా దేహీ అని చెయ్యిచాస్తాడు. నెలకు రెండురోజులన్నా ఇంటో వంట చేయిస్తాడో లేదో. అన్ని ఇళ్ళల్లోనూ ముత్తయిదువు పెట్టుకుంటే ఆయన పెళ్ళాం వుంది. ఎవరింటోనన్నా పెళ్ళి అయితే అయిదురోజులూ వడ్డనలూ అవీ చేస్తుంది. యాభై యేళ్ళున్నయ్యా. ఇప్పటికి మనిద్దరం తినలేని తిండితిని హారాయించుకుంటాడు. నల్లగా చావదేలి ఎట్లా ఉన్నాడో చూడు ఉక్కు-ముక్క!"

"ఓరి పిడుగా!...వీడి కొడుకా నేను ఊరికే పాఠాలు చెప్పేదీ? కావలిస్తే నా ఆస్తిని అయిదుసార్లు కొనేస్తాడుకదా!" అన్నాడు గోపాలం. భైరవశాస్త్రుల్లువంటి మనుషులుంటారని అతను కల్లోకూడా ఎరగడు.

2

భైరవశాస్త్రుల్లు కొడుకు చదువుకుగాను లోకులదగ్గిర పాతిక రూపాయలు పోగుచేశాడు. అవి సత్యనారాయణ

ఏడాది చదువుకుగాను జీతానికి పుస్తకాలకూ రెండుజతల బట్టలకు కూడా సరిపోతై. ఇంకా అయిదో ఆరో మిగులుతై కూడానూ.

సత్యనారాయణనూ, మాధవరావు గారబ్బాయి రంగారావునూ బళ్లోవేసిన రెండుమూడు రోజుల్లోపల మాధవరావుగారి బావమరిది గోపాలానికి తలవని తలంపుగా ఉద్యోగం అయింది. అవుతుందని మాధవరావుగాని, గోపాలరావుగాని కల్లోకూడా అనుకోలేదు. మాధవరావు ఈ విషయం స్కూలు ప్రెసిడెంటుతోనూ సెక్రటరీతోనూ ప్రస్తావించినప్పుడిద్దరూకూడా అసహ్యంగా మాట్లాడారు.

ఈ రహస్యం సత్యనారాయణ ద్వారా రంగారావుకి తెలిసి, రంగారావుద్వారా పెద్దవాళ్ళకు తెలిసింది. సత్యనారాయణ రోజూ మాధవరావుగారింటికి వచ్చి ఒకగంటసేపు రంగారావు పక్కనేకూచుని గోపాలం చెప్పే పాఠాలు వింటూండేవాడు. గోపాలానికి ఉద్యోగం ఇప్పించింది భైరవశాస్త్రిల్లేనని సత్యనారాయణ రంగారావుతో రహస్యంగా అన్నాడు.

మొదట మాధవరావు ఈ మాట నమ్మలేకపోయినాడు. కాని ఆలోచించినకొద్దీ నిజమై వుండాలనిపించింది. ఏమో ఉద్దండ ముండాకొడుకు! ఆ ప్రెసిడెంటు దగ్గరికీ, సెక్రటరీ దగరికీ వెళ్ళి కాస్త గట్టిగా చెప్పాడేమో!

మర్నాడు ఉపాదానానికి వచ్చినప్పుడు మాధవరావు

గారు భైరవశాస్త్రుల్లుతో, "విన్నారా! మా గోపాలంనికి స్కూల్లో వుద్యోగం దొరికింది" అన్నాడు.

"చాలాసంతోషం! ఎందుకు దొరకదండీ! మావాడు కూడా చెప్పాడు పాఠాలెంతో విశదంగా చెబుతారుట వారి ధర్మమా అంటూ మావాడికింత చదువచ్చిందే!" అన్నాడు శాస్త్రుల్లు.

"శ్రీ కృష్ణార్పణం"గా ఇన్ని బియ్యం చెంబులో పోయించుకుని నిండిన చెంబులో బియ్యం జోలెలోకి మార్చుకుని శాస్త్రుల్లు వెళ్ళిపోయినాడు.

"దొంగముండాకొడుకు, అంతుచిక్కలా!" అన్నాడు గోపాలం. "ఈ పుణ్యం ఈ బ్రాహ్మడు కట్టుకున్నదే. సందేహం లేదు. ఎటువంటివాళ్ళకు ఏవిధంగా రుణపడతామో చెప్పలేంకద!"

గోపాలం కృతజ్ఞతతో కూడిన హృదయం గలవాడు. పైకి చూపడం అలవాటులేకపోయినా అతను తన కితరులు చేసే చిన్నచిన్న ఉపకారాలు మరిచిపొయ్యేవాడుకాడు. ఇతరులకు చిన్నచిన్న వుపకారాలు చేసే అవకాశం తనకు దొరికితే పోనిచ్చేవాడుకాదు. ఇటువంటివాళ్ళు ప్రపంచాన్ని ప్రేమించటానికి ప్రయత్నించి పరాభవం పొందుతుంటారు. ప్రపంచం మంచివాళ్ళ చేతుల్లో వుంటే గోపాలంవంటివాళ్ళు ఉపకారం తక్కువ పొందటమూ పరాభవం ఎక్కువ పొందటమూ తరుచు జరగదు. తనకు పరాభవం జాస్తిగా జరగ

బట్టే గోపాలం వుపకారం చేసేవాళ్ళని మరింతగా జ్ఞాపకం పెట్టుకునేవాడు.

ఉద్యోగం దొరికిందన్న మాటేగాని స్కూలులో తనను హెడ్మాస్టర్లూ, పెద్దమాస్టర్లుగావున్న ఇతర వైదీకి మాష్టర్లూ చిన్నచూపు చూస్తారనీ, తన లోపాలన్నీ చిట్టా వేసి కమిటీవారి కందజేస్తూ వుంటారనీ, తనమీద వేగు ఉంటుందనీ గోపాలానికి తెలుసు. బళ్ళో మాస్టర్లంతా చెడ్డవాళ్లు కారనీ గోపాలానికి తెలుసు. అందులో మంచివాళ్ళున్నారు. కాని వాళ్ళు అరణ్యమృగాలల్లే స్వార్థం చూసుకోవటంలో మునిగి వున్నారు. తనకు పైవాళ్ళవల్ల అన్యాయం జరుగుతుంటే, అన్యాయమని నమ్మినా, వాళ్ళు దాన్నిగురించి ఏమీ చెయ్యరు. తమకన్యాయం జరుగుతుంటే ఇతరులు సహాయం చెయ్యకపోయినా చెయ లేదనుకోరు. వీళ్ళు దాస్యంలో వుండటమేగాక దాస్యంఆమోదించారుకూడాను. ఆమాటకొస్తే గోపాలం కూడా దాస్యం ఆమోదించినవాడే మరి...

సత్యనారాయణ, పాపం రంగారావుతోపాటు కూర్చునేవాడేగాని గోపాలాన్ని ఒక్కప్రశ్న అడిగేవాడు కాదు. నోరు తెరచేవాడుకాడు. ఈ రెండు మూడు రోజుల్నుంచీ జరిగినపాతాలేమీ లేకపోయినా సత్యనారాయణతో మాట్లాడనన్నా మాట్లాడనందుకు గోపాలానికిప్పుడు పశ్చాత్తాపం కలిగింది. ఇప్పుడు సత్యనారాయణకు రంగారావుతోపాటు సమానమైన శ్రద్దను చూపసాగాడు. సత్యం చాలా

చురుకైన కుర్రవాడనీ, ఎంతో మంచి మార్కులు తెచ్చు కోవటంకోసం భైరవశాస్త్రుల్లు తన కొడుకును పంపిస్తున్నాడనీ గోపాలానికర్థమైంది తనచేతిలో వున్నంతవరకూ సత్యాన్ని పైకి తెద్దామనీ; బాగా కనిపెట్టివుందామనీ అనుకున్నాడు.

కాని గోపాలం ఆశయం నెరవేరే యోగ్యత లేక పోయింది. ప్రైవేటు ట్యూషన్లు చెప్పరాదనీ, డబ్బు తీసు కున్నా తీసుకోకపోయినా ప్రైవేటు ట్యూషనుకు స్కూలు నిబంధనలు వొప్పుకోవనీ గోపాలానికి హెడ్మాస్టరుగారు తెలియజేశారు. రంగారావుకు గోపాలం సహాయం చెయ్య కుండా అడ్డుపడటం బ్రహ్మవశం కాదు. గోపాలం వాళ్ళిం టోనే వుంటున్నాడు కాని సత్యంమటుకు తన స్వగృహం లోనే చదువుకోవలసి వచ్చింది.

3

గోపాలం ఉద్యోగం ఏప్రిల్ నెలతో అయిపోయింది. అతని ఉద్యోగం అక్కడతో అంతంచేసి రెండు నెలలజీతం-తోంభైరూపాయలు-ఆదా చేశారు స్కూలు కమిటీవాళ్ళు. ఆ ఉద్యోగం అయిపోయినందుకు అతనికి విచారం కలగ లేదు. స్కూలుకమిటీలమూలంగా అతను చాలాఅవమానాలు

భరించాడు. ఎంతో ఓర్పుగలవాడైనప్పటికీ అతనికి ఎప్పుడో నౌకరీమీద విసుగెత్తింది. స్కూలు మటుకు మంచి ఉపాధ్యాయుణ్ణి కోల్పోయింది. స్కూలందు విషయమై విచారపడ లేదు.

స్కూలు కమిటీవాళ్ళ నిరంకుశ ప్రవర్తన ద్వారా గోపాలం చాలాడబ్బు కోల్పోయినాడు. కనీసం పదిహేను మంది స్కూలు విద్యార్థులు అతని దగ్గిర ట్యూషను చెప్పుకోవటానికి తయారయినారు. కొత్తమేస్టరనే నెపంమీద కమిటీవారతన్ని ట్యూషనులు చెప్పుకోనివ్వలేదు.

స్కూలులో అనేకమందిఉపాధ్యాయులుట్యూషనులు చెప్పుకుంటున్నారు. దత్తాత్రేయులింటోనూ, రామ్మూర్తి ఇంటోనూ, శివరామయ్య ఇంటోనూ, గణపతి ఇంటోనూ, పాతికమందీ, ముప్ఫైమందీ విద్యార్థులు ట్యూషన్లు చెప్పుకుని అక్కడే పడుకునేవాళ్ళు. పరీక్షలు దగ్గిరకొస్తున్నకొద్దీ ఈ విద్యార్థుల సంఖ్య దాదాపు రెండింతలకు పెరిగింది. కొంత మంది క్లాసుకు క్లాసు ఇంటిదగ్గిర చేర్చుకునేవాళ్ళు.

ఈ విద్యార్థులకు క్లాసులో రానిపాఠాలు ఇంటిదగ్గిర ఎట్లావస్తాయి? ఏ ఆశతో ఈవిద్యార్థుల తల్లిదండ్రులు నెలకు అయిదేసి రూపాయలిచ్చి ట్యూషన్లు చెప్పిస్తున్నారు?

ట్యూషన్లు చెప్పించుకునే విద్యార్థులకు క్లాసులో ఎక్కువమార్కులు రావటం రివాజు. క్లాసుపరీక్షల్లో వీళ్ళెప్పుడూ తప్పరు. అయితే ఆఖరు పరీక్ష మాటేమిటి? అదీ

ఉపాధ్యాయుల చేతుల్లో వున్నదే. ఎల్లయ్య క్లాసు పేపరు పుల్లయ్య చేతిలో వుంటుంది. పుల్లయ్య క్లాసు పేపరు మల్లయ్య చేతిలో వుంటుంది. అంతా బీరకాయపీచే. నీ పేపరు నాకు చూపించు, నా పేపరు నీకు చూపిస్తా! అంతా పొట్టకోసం దేవులాడుతున్నవాళ్ళే.

ఫలితమేమంటే స్కూలుఫైనలు వరకూ దేదీప్యమానంగా వెలిగినవాడు గవర్నమెంటు పరీక్షలో గొట్టుపడ్డట్టు పడటం జరిగేది, ఇంత డబ్బూ బుగ్గిలో పూసిన పన్నీరయిందని అప్పటికి తెలిసివచ్చేది పిల్లల తండ్రులకు! యాభై రూపాయల జీతంగల మాస్టరు, పైన నూటయాభై సంపాదించటం విడ్డూరంగా వుండేదికాదు. స్కూలు కమిటీ కట్టుదిట్టాలతో కూడుకొని వుంటే మేస్ట్లంత తెంచుకుపడటానికవకాశం వుండకపోను. కాని ఈస్కూల్లోకుళ్ళంతా కమిటీలోనే ఉంది. ఉపాధ్యాయుల పై సంపాదనలో భాగం తీసుకుని సెక్రటరీగారే చాలా వేలు సంపాదించాడని ప్రతీతి ఉండేది. నిజం కూడా కావచ్చు.

స్కూలు విద్యార్థులలో మటుకు గోపాలం చాలా గట్టి మేస్టరనే ప్రతీతి పడిపోయింది చదువంటే ఇష్టం వున్నవాళ్లూ, లేనివాళ్లూ, మెత్తనివాళ్ళూ, అల్లరివాళ్లూ — అందరూ ఏకగ్రీవంగా గోపాలమంటే గౌరవంగా వుండేవాళ్లు. శలవల్లో నలుగురైదుగురు విద్యార్థులు రెండోఫారం కింది తరగతులవాళ్లు అతని దగ్గిరికి ప్రైవేటుకొచ్చి నెలకు పదీ పదిహేనూ, ఇరవై కూడా ఇచ్చి శలవలాఖర్చు వేరే ఊళ్ళలో

పై తరగతుల్లో ప్రవేశించటానికి ఆశపడ్డారు వీళ్ళంతా పాసవుతామనే ఆశ ఏమీ లేని బాపతు. అయినా గోపాలం ఈ ట్యూషన్లు ఒప్పుకున్నాడు. సత్యానిక్కూడా శలవుల్లో వచ్చి తనదగ్గిర చదువుకోమన్నాడు. కేవలమూ ప్రైవేటు ట్యూషన్లు చెప్పి బతకవచ్చుననే ఆశ పుట్టింది గోపాలానికి.

ఈ విధంగా గోపాలం ఒక సంవత్సరం గడిపాడు. మరుసటి సంవత్సరానికి పరిస్థితులు తారుమారై స్కూలు కమిటీలో నియోగుల సంఖ్య హెచ్చి వారికి పెత్తనం లభించింది. ఒక్కసారిగా పదిమంది నియోగి మెంబర్లు వచ్చి స్కూలు కమిటీలో చేరారు, స్కూలు ఆర్థికపరిస్థితులు బాగుండని కారణంచేతా, స్కూలు నిర్వహణం గురించి వూళ్లో అలజడి జాస్తి కావటం వల్లా ఈ మార్పు తాత్కాలికంగా మంచిదే అయింది.

ఇతరవిషయాలెట్లావున్నా గోపాలం తిరిగి ఉద్యోగం సంపాదించాడు. మరుసటి సంవత్సరం అది ఖాయం కూడా అయిపోయింది.

గోపాలం సత్యానికి శాశ్వతమైన మేస్టరై పోయినాడు. సత్యం ప్రతి ఏడూ దాదాపు ప్రతి సబ్జక్టులోనూ మొట్టమొదటి మార్కు తెచ్చుకుంటుంటే గోపాలానికి స్వయంగా ఎంతో గర్వంగా వుండేది. రంగారావు మొదటి సంవత్సరమే వెనకపడిపోయినాడు. అయినా సత్యాన్ని గోపాలం వదలలేదు రోజూ సత్యం, గోపాలం గారింటోనే చదువుకునేవాడు. అక్కడే పడుకునేవాడు అతనికింటో పడుకునే అలవాటు కూడా తప్పింది.

సత్యం మూడో ఫారం చేరిన సంవత్సరం గోపాలం

అతన్ని తన సెక్షనులోనే వేసుకున్నాడు. ఆ సంవత్సరం సత్యం చదువులో తీసుకున్న శ్రద్ధ గోపాలం మరే విద్యార్థి చదువులోనూ ఎన్నడూ తీసుకుని ఉండలేదు.

ఆ తరవాత సత్యానికి గోపాలం మేస్టరుగా వ్యవహరించలేదు. తనతో సమానంగానే చూసుకున్నాడు. తన ఇంటోనే సత్యాన్ని చదువుకోమన్నాడు. అప్పుడప్పుడూ అతని చదువు గురించి విచారిస్తూ వచ్చాడు. కాని స్వయంగా దగ్గిర కూర్చుని నూరిపొయ్యలేదు.

సత్యం స్కూలుఫైనలు పరీక్షకు కూర్చునేనాటికి అతని జీవితంలో గోపాలం ఒక గొప్ప స్నేహితుడుగా తయారై సిద్ధంగా ఉన్నాడు.

4

ఇంకా కొద్దిరోజులకు పరీక్షా ఫలితాలు తెలుస్తాయనగా ఒకనాడు సత్యం వచ్చి గోపాలంతో, "మేస్టారూ, మా నాన్న నా పెళ్ళి చేద్దామని చూస్తున్నాడు. మీరేం సలహా చెబుతారు ?" అని అడిగాడు

సత్యం ఆమాట అంటూండగా గోపాలం చేతిలో ఒక ఉత్తరం ఉంది— ఒకానొక స్నేహితుడు రాసినది. ఆ క్షణంలో సత్యం వచ్చి ఈ వార్త చెప్పి సలహా అడగటం గోపాలానికి దైవికంగా కనిపించింది.

"నన్నడిగితే చేసుకోమనే అంటాను. ఇంకా ఆలస్యం చేశావంటే, పిల్ల నీకన్న మరీ చిన్నదైపోతుంది. దురదృష్ట వశాత్తు మన సంఘం రజస్వలానంతర వివాహాలు ఒప్పుకో దాయె... కాని ఒక్కపని చేస్తావా, సత్యం? అర్జంటుగా నేను మీ నాన్నగారితో ఒక విషయం మాటాడాలి. ఆయన కెప్పుడు వీలవుతుందో కనుక్కో. పెద్దవాడు, ఆయన నా దగ్గిరికి రానక్కర్లేదు నేనే వచ్చి మాటాడుతాను" అన్నాడు గోపాలం.

"అదేమిటండీ, మాష్టారూ? ఆయనే మీ దగ్గిరి కొస్తాడులెండి ఆయనతో ముందుగా అప్పాయింటుమెంటు పెట్టాలా?" అన్నాడు సత్యం.

"అలాకాదు, సత్యం! ఈ విషయంలో న్యాయంగా నేనే ఆయన దగ్గరికి వెళ్ళాలి."

"ఫరవాలేదులెండి, నే నింటికివెళ్ళి చెప్పగానే బయ ల్దేరి రాడూ?" అంటూ సత్యం సెలవు పుచ్చుకున్నాడు.

సత్యం చెప్పినట్టే మరో పావుగంటలో భైరవ శాస్త్రిల్లు గోపాలంగారింటిదగ్గిర హాజరయినాడు.

"రండి శాస్త్రిల్లుగారూ, దయచెయ్యండి. పెద్దలు మీరే వచ్చారు" అన్నాడు గోపాలం.

"రావటం నా విధి" అన్నాడు ముసలాయన. ఆయన కిప్పుడు అరవై చేరబడుతున్నై. కొంచెం వయసుకూడా కని పిస్తున్నది. గోపాలం ఆయన్ను బలవంతాన కుర్చీలో కూరోబెట్టాడు.

"మరేం లేదు, మీవాడి వివాహం గురించి అనుకుం టున్నట్టు నాకు చూచాయగా తెలిసింది. అమొక్క-నిజమేనా?"

"అనుకోవటంవరకూ చేతిలో పనేగనక అనుకున్న మాట నిజమే. తమకు చెప్పదామనుకుంటున్నాను కూడాను. నాకు తమకంటె ఆప్తులెవరున్నారూ? తమరు మావాడి విషయంలో తీసుకుంటున్న శ్రద్ధ మరెవరు మటుకెందుకు తీసుకుంటారు గనకా? వాడి పురాకృత పుణ్యమో ఏమిటో అనుకుంటాను!"

"ఎంతమాటన్నాడు? పైకొచ్చే విద్యార్థి నావాడని చెప్పకుందామని ఏ మేష్టరుకుండదు చెప్పండి. రేపు మీ వాడు పెద్దవాడైతే నేను చెప్పకుని గర్వపడకూ?" అన్నాడు గోపాలం నవ్వుతూ.

"ఏ జన్మానో మావాడు పెట్టి పుట్టబట్టే తమరంతగా వాడియందు నమ్మకం వుంచటం జరిగింది... ఇంతకూ వాడి పెళ్ళి విషయం అడగటంలో తమ వుద్దేశం——"

"మరేమీ లేదు మీరు పిల్లవాడికి ఏపాటి కట్నం కోరుతున్నారు, ఎటువంటి అభిప్రాయంలో వున్నారో తెలుసుకుందామనే!"

భైరవశాస్త్రిల్లు కనుబొమ్మలు ముడేసి రెండు క్షణాలపాటు నేలకేసి చూసి తలపైకెత్తి మనస్సులో వున్న మాట చెబుతున్న వాడిల్లే "అయ్యా, నేను పెద్ద గొంతెమ్మ కోరిక పెట్టుకున్నాను. మనస్సులో వున్న దురాశ బయటికి చెప్పేస్తే పోతుంది. నా రెక్కలు బలహీనమైపోయినై. శరీ

రంలో పూర్వపు దార్ఢ్యమూ జవసత్వాలూ లేవు. పోను పోను కుర్రవాడి చదువు నాకు భారమైపోతుందా అనేభయం పట్టుకుంది. ఇదివరకల్లా పడ్డ కష్టమేమో పడ్డానుగాని, ఇక నైనా, ఈ మిగిలిన నాలుగురోజులూ కృష్ణా రామా అంటూ ఇల్లు కదలకుండా కూచుందా మనిపిస్తున్నది. పిల్ల వాడి భారం పిల్లనిచ్చేవారు తీసుకుంటే—వాడెంతవరకు చదువుకుంటానంటే అంతవరకూ—పోతానంటే ఇంగ్లాండు కూడా పంపే బాధ్యత మీదవేసుకుని చదివించి నట్టయితే నాకు తినేటందు కింత లేకపోలేదు. నాకూ ఇరవై ఎకరాల ఆస్తి వుంది—అంతా స్వార్జితంసుమండీ. జోలెపట్టుకు తిరిగి సంపాదించాను. గడచిన పదేళ్ళనుంచీ ఏరోజున నేను జోలె అవతల పారేసినా నాకు హాయిగా వెళ్ళిపొయ్యేది. కాని ఈ కుర్రవాడికోసమే నేను యాచనచేశాను. నా బొందెలో ప్రాణం వుండగా నేను కూడబెట్టగలిగిన ప్రతి చిల్లిగవ్వా వాడి చదువుకింద ధారపోయటానికే సంకల్పించాను. న్యాయంగా మా పెద్దవాడికి ఆస్తి కొంత ఇవ్వాలిచూడండీ, అదికూడా పాటించకుండా పూచికపుల్లతో సహా మా రెండోవాడి చదువుకే ధారపోద్దామనుకున్నాను. ఆడపిల్లల కూడా ఏమీ పెట్టినవాణ్ణి కాలేదు. వాళ్ళందరికీ ఏదో విధంగా గడిచిపోతున్నదికదా, పోనీ ఈ వున్నదిపెట్టి వీణ్ణి ఎంత పైకి తీసుకురావచ్చునో చూద్దామనిపించింది...”

“ఎందుకో కొంతకాలంగా నాలో స్వార్థం కలుగుతున్నది. ఆడపిల్లలకు తలా రెండెకరాలైనా ఒదిలి ఈ కట్టెను వొదిలేద్దామనిపిస్తున్నది. మా పెద్దవాడి కిందులో

సహామైనా ఇద్దామా అనిపిస్తున్నది. వాడుకూడా నామాదిరి గానే ముసలితనంలో కూడా యాచనచెయ్యాల్సా ఏమిటిరా ఈశ్వరా-అనిపించి జాలివేస్తున్నది కాని పిల్లవాడి చదువు ఎటూకాకుండా చెప్పించటం ఇష్టంలేదు. మొదట బియ్యే వరకూ చదివించుదామనుకున్నాను. బియ్యే పరిపాటి అయిపోయింది. బి. యల్. చదివించుదామనుకున్నాను. అదీ చవుకయిపోతున్నది. ఏ ఐ. సి.యస్సయినా చదివిస్తేనే గాని, నా మొదటిగురికి తగిలేటట్టులేదు. నాదగ్గర ఈ ఆస్తి ఉంచుకుని వాడి చదువు నడిమధ్యలో ఆపెయ్యటం అదీ ధర్మంగా కనిపించటంలేదు. ఒకటి రెండేసి ఎకరాలు ఆడపిల్లల కిచ్చినా,పోనీ పదెకరాలు నా పెద్దవాడికిచ్చినా,అందువల్ల అయ్యేవినియోగంకంటె అంతా ఖర్చుచేసి అయినా - చదువింత అంటుతున్నది గనక — వీడిమీదే వినియోగ పరిస్తే ఉత్తమ ఫలం ఉంటుందేమోనవే ఆశ పీకుతున్నది.”

“పంతులుగారూ, ఈ సందిగ్ధావస్థలో నా కొక్కటే ఉభయతారకమైన ఊహ తోచింది. ఇంతకే కలవారి పిల్లను చేసుకుని మా రెండోవాడి చదువు బాధ్యత వారికే వొది లేసి ఈ ఉన్న తృణమూ పెద్దపిల్ల కిచ్చేసి నేను కూడా — ఇంకా ఎంతలెండి—నాలుగు ఘడియలపాటు భగవధ్యానం చేసుకుందామనే స్వార్థంలోపడ్డాను. ముసలివాడికెంతతృష్ణరా అనుకుంటారేమో కడుపులో వున్న ఆలోచన పైకి అనే శాను.”

అయిదారు నిమిషాలపాటు ఇద్దరూ మాట్లాడలేదు. గోపాలం తన ఎదురుగా వున్న ఈ విచిత్రమైన వ్యక్తిని అర్థం చేసుకోవటానికి ప్రయత్నించాడు. ఇంతకాలమూ ఈయన కార్థి లోభి అని, యాచనా పరివృత్తి కలవాడనీ గోపాలం విశ్వసించాడు. అటువంటివాడు "ఇప్పుడు నాలో స్వార్థం ప్రవేశిస్తున్నది" అని ఒప్పుకుంటుంటే గోపాలానికి చెప్పరాని ఆశ్చర్యం కలిగింది. ఇంతకాలమూ ఈ ముసలాడు తన చిన్నకొడుకు కోసం ఇంత పెద్ద ప్రయత్నంమీద బయలు దేరాడని వింటుంటే ఈ "ఛాందసుడు" అగస్త్యుడంత ఎత్తయిన మనిషిగా కనిపించాడు ఎన్నేళ్ళ శ్రమ, ఎంత దీక్ష! ఈ ఛాదస్తపు శాస్త్రుల్లుగారితో పోలిస్తే పదవులకోసమూ బిరుదులకోసమూ దేవులాడే వాళ్ళంతా క్రిములకన్న తక్కువ ప్రమాణంలో కనిపించారు గోపాలానికి. మామూలు లెక్కన తను తెలివిగలవాళ్ళలో జతే అయినప్పటికీ దాదాపు పదేళ్ళుగా చూస్తున్న ఈ శాస్త్రుల్లుగారిని ఆయన తన మనస్సులో మాట బయటికి చెబితే తప్ప అర్థంచేసుకోలేకపోయినాడే!

"మీరు కోరినట్టుగా జరుగుతుందనుకుంటాను. కిబా స్వార్థం ఏమీలేదు. మీ కోరిక చాలా సవ్యమైనది. నాకే డబ్బుంటే మీ భారంనేను వేసుకుని మీ పిల్లవాడికి చదువు చెప్పించి నా కూతుర్నిచ్చి వివాహం చేద్దును. ధనికులంతా ఐసీయస్ పాసయిన అల్లుళ్ళను వెతికి వేలకువేలుపోస్తారేగాని సత్యంలాంటి వాణ్ణి చూసుకొని ఐసీయస్ పాసు చేయించే కిర్రి మీదవేసుకోరు. ఇదేతల్లక్రిందులుప్రపంచం" అన్నాడు గోపాలం.

"మీరు చెప్పదలిచిందేదో చెప్పారుకారు" అన్నాడు శాస్త్రుల్లుగారు. గోపాలానికా ప్రశ్న అర్థంకాలేదు.

"మా ౦డి పెళ్ళి ప్రస్తావన ఏఉద్దేశతోనో తెచ్చారు. నా సొంతగొడవతో మిమ్మల్ని చెప్పనిచ్చానుకాను."

గోపాలానికీ సంగతి జ్ఞాపకం చెయ్యగానే అకస్మాత్తుగా బిడియం పట్టుకుని మొహం జేవురించింది.

"అబ్బే, అది వేరే విషయంలెండి. అదేమీ కుదిరేది కాదు, మనకు పొసగే సంగతి కాదు" అని గోపాలం నీళ్ళు నమిలాడు.

భైరవశాస్త్రుల్లు,నవ్వి,"నా చెవినకూడా వెయ్యరాదా?" అన్నాడు.

"నా స్నేహితుడొకడు—బొత్తిగా లేనివాడే.పాపం, అయితే బహుయోగ్యుడు—తన పిల్లకు తెలివిగల కుర్రవాడెవడన్న దొరికితే చూడమని నాకు రాశాడు. వైదీకే. పిల్ల చాలా తెలివిగలది. సంగీతం చక్కగా పాడుతుంది. ఫిడేలు వాయిస్తుంది, ఇంటిపనులన్నీ చేస్తుంది. చాలా బుద్ధిమంతురాలు. ఆశ గదా? మంచి సంబంధం కోసం చూస్తున్నాడు. కట్నం ఇచ్చుకోలేడు. ఖర్మం !...సత్యానికి చేసుకుంటే ఇద్దరూ ముచ్చటగా ఈడు, జోడుగా వుంటారని ఆలోచన పోయిందిగాని... మీరు పెట్టుకున్న లైనుకూ దీనికీ కలవదు. అడిగారని చెప్పానుగాని నాకే సిగ్గుగా ఉంది చెప్పటానికి. మీ మనసులోవున్న ఆలోచన సబబైనదని తెలిసి ఇక ఈ విషయం ఎట్లా ప్రస్తావించమూ ?" అన్నాడు గోపాలం.

భైరవశాస్త్రుల్లు మళ్ళా ఒక నిమిషంపాటు నేలకేసి చూసి తల పైకెత్తి, "మీరిప్పుడే ఆ స్నేహితుడికే మాటా రాయకండి. రేపో సాటికి నేనే వచ్చి మాట్లాడతాను. నాకు సెలవిప్పించండి" అంటూ లేచాడు.

గోపాలం ఆ మాటమీద ఆట్టే ఆశ పెట్టుకోలేదు.

5

గోపాలం మళ్ళీ పొరపాటు పడ్డాడు.మర్నాడు సాయం కాలానికి భైరవశాస్త్రుల్లు మళ్ళీ వచ్చి కూర్చుని, "అయ్యా, మీ స్నేహితుణ్ణి ఒకసారి రమ్మనండి. వీలయితే పిల్లనూ, పిల్ల జాతకాన్ని వెంటపెట్టుకు రమ్మనండి ఆలస్యాదమృతం విషం" అన్నాడు.

"మీ రేమీ తొందరపడలేదుకద? శాస్త్ర విచారిస్తే సత్యానికి మంచి సంబంధం దొరుకుతుందేమో! పిల్లనిచ్చే వారు వేలకువేలుపిల్లవాడికి ధారపోయకపోయినా, అప్పుపెట్ట వచ్చు. తరవాత సత్యం తీర్చుకోలేకపోతాడా ?" అన్నాడు గోపాలం.

శాస్త్రుల్లుగారు తల అడ్డంగా తిప్పాడు.

కన్నతండ్రివి నేను పస్తాయిస్తే పిల్లనిచ్చిన మామ గారు డబ్బుతెచ్చి పోస్తాడా?అంత సులభంగా డబ్బుపొయ్య

గల లక్షాధికారి తన కూతుర్ని మావాడికిస్తాడా? గొంతెమ్మ కోరికలు! నేను నిన్ననే మనవిచేస్తినే... ధీరుడైనవాడు తల పెట్టిన పనులు తుదముట్టించవలసిందే. మీ స్నేహితుణ్ణి పిలిపించండి. మీ ఆప్తులకంటె మా కాప్తులులేరు."

మరోవారం రోజులకల్లా సత్యంపెళ్ళి స్థిరపడింది. ఇంకో పదిరోజులకు పెళ్ళి జరిగిపోయింది కూడాను.

సత్యానికి ప్రెసిడెన్సీ కాలేజీలో సీటు వచ్చింది. అతను మద్రాసు బయలుదేరి వెళ్ళేటప్పుడు గోపాలం కొన్ని ముక్కలు చెప్పాడు.

"దేవుడనుకూలిస్తే నువ్వు చాలా ముందుకొస్తావు. కాని ఒకటి జ్ఞాపకం పెట్టుకో. నువు మీ నాన్నగారికి రుణ పడబోతున్నావు—ఒకవిధంగా కాదు. రెండువిధాలుగా. నీమీద ఆయన పెద్ద ఆశలుపెట్టుకున్నాడు. నువు మరికొన్ని సంవత్సరాలపాటు అహోరాత్రాలు దీక్షతో పనిచేస్తే తప్ప ఆ ఆశలు ఫలించవు. ఆయన నీకోసం నువు పుట్టినప్పటి నుంచీ దీక్షగా నీకోసం పనిచేశాడు. ఇంకాచేస్తున్నాడు. అది మరచిపోకు. ఆయన ముసలివాడు, నువు కుర్రాడివి. అందు చేత నీ దీక్షకంటె ఆయన దీక్ష గొప్పది. నువ్వు చెయ్య వలసింది అసాధ్యమైన విషయంకాదు—సివిల్ సర్వీసులో చేరేవాళ్ళంతా చేస్తున్నపనేకాని మీ నాన్నగారు చేసినపని అసాధ్యమైనది. అటువంటి త్యాగం ఏ తండ్రీ చెయ్యడు.

"రెండో సంగతి ఏమిటంటే, నువు రూపాయి అణా

పైసలతో నీతండ్రిగారికి రుణపడబోతున్నావు. జ్ఞాపకం పెట్టుకో. అది తీర్చవలసిన బాకీ. ఆ ఋణం తప్పించుకో దలిస్తే నువు ఏ ప్లీడగు పరీక్షో చదివేసి ప్రాక్టీసు పెట్టుకోవటం తప్ప మరోదారిలేదు. కాని ఆపని చేస్తే మీనాన్నగారికి ఆర్థిక మైన బాధ తప్పిస్తావుగాని ఆయనపడ్డ శ్రమంతా వృధా అవుతుంది."

సత్యం ఈ విషయాలు జ్ఞాపకం పెట్టుకుని దీక్షగా చదువుతానన్నాడు.

పట్నంచదువు ప్రారంభించినాక చిన్నతనంనుంచీ పట్నంలోనే ఎందుకుచదవకపోతినా అనిపించింది సత్యానికి. ఈకాలపు చదువుకు తగిన వాతావరణం పట్నంలో వున్న ట్టుగా చిన్న బస్తీలలో వుండదు అక్కడ ఎంతో తెలివిగల వాళ్ళనిపించుకునే సత్యంవటి విద్యార్థుల కెక్కువ లోకజ్ఞానం వుంటుంది. తన తోటివిద్యార్థుల్లో ఎంతో సంపన్నులూ, గొప్ప సంబంధాలు కలవాళ్ళూ, అనేకంకాల ఉద్యమాల్లో తిరిగేవాళ్ళూ, ప్రతిభ వంతులూ వుండటం కనిపెట్టి వాళ్ళ సహవాసాలు సంపాదించసాగాడు. అతన్నికూడా వాళ్ళు చాలా తెలివిగల విద్యార్థుల్లో ఒకడికింద స్వీకరించారు.

సత్యానికి లెక్చరర్లతో కూడా కొంత చనువు దొరి కింది. ఐ. సీ యస్. మీద ఆశ పెట్టుకున్నాడని తెలిసి వాళ్ళుకూడా ప్రోత్సహించి సలహాలిచ్చారు. ఆ సలహాల నతను వేదవాక్యాలుగా పాటించాడు. కాలేజీ చదువు కాక

సత్యం యూనివర్‌సిటీ లైబ్రరీలో అనేక గంటలు గడిపే వాడు.

అతనికి ఎంతడబ్బు కావలసినా తండ్రి పంపిస్తూ వచ్చాడు. ఆ డబ్బుతెప్ప సత్యానికి ఇంటి వాతావరణంతో ఏమీ సంబంధంలేకుండా పోయింది. పట్నం వచ్చేవరకూ సత్యం తనయింటి సంస్కారపు గిరులుదాటి పోనేలేదు. కాని ఇప్పుడు దాన్నిదాటి ఎంత పైకివెళ్ళితే తనకంత ఉపయోగ మనిపించింది. పొదుపూ, పూర్వసంప్రదాయాలు మంచి తనమూ—ఈ విలవలేవీ తనకు పనికి వచ్చేవికావు.

6

సత్యం ఆనర్సు పరీక్షల్లో ఉత్తీర్ణుడైనాడు. తరవాత కొద్దికాలానికి ఐ. సీ. యస్. ప్రవేశ పరీక్షలో నెగ్గి ఏరుకో బడ్డాడు.

భైరవశాస్త్రుల్లు ఆరోగ్యం కొంతకాలంగా బాగా లేదు. ఆయన ఎక్కడికీకదలటంలేదు. పెద్దకొడుకు సంసారం ఖర్చుకూడా జాస్తి అయింది. ఆయన ఇద్దరు కూతుళ్ళకు పెళ్ళిచేశాడు. సామాన్య సంబంధాలు తెచ్చినా కట్నాలు పొయ్యవలసి వచ్చింది. రాబడి ఖర్చుకు చాలలేదు. కాని

భైరవశాస్త్రుల్లు అణాచీటీమీద ప్రాణంపోయినా దస్కతు పెట్టలేదు. అయినకాడికి పొలం తెగనమ్మి ఖర్చుజరిపాడు.

సత్యం ఖర్చుముందీ ఖర్చులన్నీకలిపినా ధూపానికి రాలేదు. ఈ సంగతి భైరవశాస్త్రుల్లు అనుకున్నదేగనక ఆయన ఏమీ విచారించలేరు. ఇంగ్లండు వెళ్ళిన తరవాత సత్యం ఖర్చు అంతులేకుండా పెరిగిపోయింది "డబ్బు జాగ్రగా వాడు" అని రాద్దామని ఎన్నిసార్లో కలం చివరిదాకా వచ్చింది కాని శాస్త్రుల్లు నిగ్రహించుకున్నాడు సత్యాన్ని ఏవిధంగానూ నిరుత్సాహ పరచరాదు వాడు తన చదువు విషయంలో శ్రద్ధవహించినన్నాళ్ళూ ఇంకేం జరిగినా ఫరవాలేదు

ఇంగ్లండులో శిక్షణపొంది దొరవేషంతో సత్యం దిగాడు. భైరవశాస్త్రుల్లు నిట్టూర్చాడు. సత్యంపైస్వరూపమే కాకుండా అతని ప్రవృత్తి గూడా చాలా మారిపోయినట్టు కనిపించింది. జీవితం గురించీ జీవిత సమస్యల్ని గురించీ ఒక నిర్లక్ష్యభావం కనిపించింది. అది నిర్భయం కాదు, నిర్లిప్తత గూడా కాదు. అనేక స్వల్ప విషయాల్లో సత్యానికెంతో లౌకిక శ్రద్ధ ఉంది. తన దుస్తులు కొంచెం మడత నలిగినా రాద్ధాంతం చేస్తాడు. గడియారం ప్రకారం పనిచేస్తున్నట్టుగా తను అనుకున్నదానికి ఒక నిమిషం జాగయితే అల్లాడిపోతాడు! ఇదంతా ఒక కొత్త సంస్కారమని శాస్త్రుల్లుకు తట్టలేదు. తనకొడుకీ లక్షణాలన్నీ అలవాటు చేసుకున్నాడని నమ్మాడు. సత్యంనేర్చిన కొత్తఅలవాట్లన్నీ ఇంకా ఆయనకు

తెలీవు అదంతా తెలుసుకునే అవకాశం లేకమునుపే భైరవ శాస్త్రుల్లుకు పెద్దకనువిప్పయింది. సత్యం అంతవరకూ భార్యను తెచ్చుకోలేదు. ఇప్పుడాపని చెయ్యమని తండ్రి హెచ్చరిస్తే సత్యం సరిగా వినిపించుకోలేదు.

భైరవశాస్త్రుల్లుకు కొడుకుమీద అనుమానం కలిగింది. ఏమిటి వీడి ఆలోచన? చవుకబారు వెధవలు చేసినట్టుగా అక్కడ ఏ దొరసాన్నో మరిగివచ్చాడా! లాంఛనంగా ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోమంటేనే సత్యం నీళ్ళు నమిలాడు. కాని ఎవ్వరికీ తెలీకుండా ఆ తంతుచేసేశాడు భైరవ శాస్త్రుల్లు

ఇక గర్భాదానం విషయంలో సత్యం లొంగేట్టు కనిపించలేదు. కాస్త రెట్టించి హెచ్చరించగా, "ఇంత చదువూ చదివి నా విషయాలు నేను చూసుకోనా? నా కెందు కింత చెప్పటం?" అన్నాడు

"ఒరే, కొన్ని విషయాలెంత చదువు చదివినా తెలీవు. అవి పెద్దవాళ్ళు చెబితే తెలియవలసిందే"

సత్యం ఏదో గొణిగాడు.

త్వరలోనే అతన్ని దూరదేశం వేశారు. అతనక్కడ ఎవతెనో—నల్లదాన్నే - పెట్టుకు వుంటున్నాడని వదంతులు వినిపించినై. సత్యం మామగారు తన వియ్యంకుడితో సంప్రదించి తన కూతుర్ని వెంటబెట్టుకుని అల్లుడిదగ్గిరికి వెళ్ళాడు.

సత్యం మామగారితో ఏమీ మాట్లాడలేదుగాని భార్యతోనే మంచిగా చెప్పాడు.

"నేను బుద్ధెరగనప్పుడు మా నాన్న నీకూ నాకూ పెళ్ళిచేశాడు. నాకు నీమీద ఏమీ కోపంలేదు. కాని ఇంగ్లండులో నాకొక బంగాలీపిల్లతో స్నేహమయింది. ఆ పిల్ల అక్కడ చదువుతూండేది, పత్రికలకు రాస్తూండేది. ఆ అమ్మాయికి పెళ్ళికాలేదు. నువ్వడ్డంలేకుండా వుంటే మేమిద్దరమూ పెళ్ళాడి వుండేవాళ్ళం. కాని మా కిప్పుడా అవకాశంలేదు. నాతో స్నేహంగా వుండటానికైనా ఒప్పుకుందిగాని మరొకర్ని పెళ్ళాడడాని కిష్టపడలేదు. నేను నిన్నెరిక్కమునుపే ఆమె నెరుగుదును. నీకోసం ఆమెను తరిమెయ్యమన్నావా? నా వల్లకాదు"

"నే నెక్కడికి పోతాను? నన్నుకూడా ఇక్కడే ఉండనివ్వండి" అన్నది అతని భార్య.

"వుండు, నాకేమీ అభ్యంతరంలేదు. కాని నామీద అధికారము వుందనుకోకు, ప్రతిదానికీ నసపెట్టకు. ఆ ప్రకారమైతే ఉండు"

సత్యం భార్య సరస్వతి ఒకనెలపాటు భర్తదగ్గరఉంది. సత్యం తాగుడూ, ఆ బెంగాలీ అమ్మాయికూడా అతనితోపాటు తాగటమూ, ఇద్దరూ తనని లక్ష్యపెట్టకుండా నానా వికారచేష్టలు చెయ్యటమూ, తనున ఇంట్లో నౌకరుకన్న అధమంగా చూడటమూ సహించలేక తనను పంపించమని భర్తనడిగింది. అతనామెవెంట నౌకర్నైనా లేకుండా పంపాడు. అయితేనేం? సెకండు క్లాసులో ఎక్కించి పంపాడు.

* * *

"శ్రీకృష్ణ పరబ్రహ్మణేనమః"

గోపాలం కుర్చీలో కూర్చుని పత్రిక చదువుకుంటూ త్రుళ్ళిపడి లేచాడు. చంకలో బోలె, చేతిలో తళతళా మెరిసే చెంబూ పట్టుకుని భైరవశాస్త్రుల్లు ప్రత్యక్షమైనాడు.

"రండి శాస్త్రుల్లుగారూ, కూచోండి" అని గోపాలం ఆయన్ను బలవంతంగా కూచోబెట్టి "ఏమిటిది?" అని ప్రశ్నించాడు.

"అత్యాశకు పోయినందుకు శాస్తి... చూడండి, బాబూ మనిషైనవాడు విచ్చలవిడిగా తాగటమూ, ఎవత్తెనో పెట్టుకుని ఊరేగటమూ, నేర్పే చదువేం చదువూ? ఇటువంటి చదువులు కూడా ఉంటాయూ? మనుషులు దుర్బుద్ధి వల్ల ఇటువంటిపన్లు చేస్తూంటారనుకునేవాణ్ణి. చదువువల్ల కూడా ఇవి అబ్బుతాయా?" అన్నాడు భైరవశాస్త్రుల్లు.

"దుర్బుద్ధులందరిలోనూ వుంటూంటై. అయితే ఒక్కోట చదువు సంఘభయం పోగొట్టేస్తుంది. సంఘభీతే దైవభీతి అనుకోండి. ఈ చదువు సంఘభీతి పోగొట్టటమేకాక సంఘానికీ మీమీద నామీద ఉండే కట్టుబాట్లుకూడా లేని అవకాశాలు కల్పిస్తుంది. డబ్బు పుష్కలంగా ఇస్తుంది. ఇంక అడ్డేమిటి?" అన్నాడు గోపాలం.

"ఎంత పొరపాటూ! మీవంటి తెలిసిన వాళ్ళుండి కూడా నాతో మాటమాత్రం చెప్పకపోతి రే!"

"చెప్పుదామని నాకు నోటిదాకా వచ్చింది. కాని మీరు డబ్బు సంపాదననే ఘనంగా చూసినట్టు కనపడ్డారు. లేనిపక్షంలో మీ పెద్దవాడి విషయంలో మీరు అసంతృప్తి

పడవలసిన అవసరం ఏముందీ! అతడు ఎంత పెద్ద మనిషి! చదివిన చదువులో ఎంత గట్టివాడు!"

"వాడే నా నిజమైనకొడుకు ఈ వెధవ నాకొడుకేకాడు వాడి పెళ్ళానికి రెండెకరాలు రాసి ఇస్తున్నాను. నేను ముష్టెత్తుకు బతుకుతాను. ఎంతకాలంలెండి. అయిపోయింది. పిల్లలు గలవాడు, నాఅన్న ఆ స్తంతా నా పెద్దకొడుకే తింటాడు"

"మీరెంతసేపూ డబ్బే ఆలోచిస్తున్నారు, మీ చిన్న వాడిమీది పంతంకొద్దీ... వాడు అందరికళ్ళల్లోనూ నికృష్టుడుగా కనిపించాలని జోలె పట్టుకున్నారుగాని మీకు తిండి జరగదా! నన్నడిగితే మీవాడిదేమీ తప్పులేదు. తప్పంతా మీదే. వాడి జన్మకీ చదువుతప్ప మరొకటి లేకుండా చేశారు. వాడికి ప్రపంచంగొడవ తెలీదు. ఒక సాహిత్యంలేదు. ఒక పురాణంలేదు. ఆఖరుకు ఒక సుమతీ శతకం పద్యమైనా వాడికి రాదు నే నెరిగిన మటుకు వాడొక నాటకంగాని సినిమాగాని చూసిన పాపాన పోలేదు. ఇది కూడును, ఇది కూడదు అనే జ్ఞానం వాడికెట్లా వస్తుందీ?... వాడి మానాన వాణ్ని జీవించనివ్వండి. ఇంతడబ్బు పంపిస్తూ ఉంటాడు, ఖర్చుపెట్టుకోండి" అన్నాడు గోపాలం.

"వాడి డబ్బు నాకవసరంలేదు అదినాకు విషంతో సమానం!"

"మన ఇచ్ఛలన్నీ పిల్లలద్వారా తీర్చుకుందామని ప్రయత్నంచేస్తే ఇదే జరుగుతుంది. వాళ్ళు మనకు దక్కకుండా పోతారు... ఫర్వాలేదు, మీవాడు మీకు డబ్బు దానం చెయ్యడు—మీ బాకీ తీరుస్తాడు; మీది మీరు

దక్కించుకుని అంతతో తృప్తిపడండి. మీ మనుమడికి పని కొచ్చే చదువు చదివించండి. వాడు తనపొట్ట పోసుకుంటూ నలుగురికి ఉపయోగ పడేటట్టు చదివించండి" అన్నాడు గోపాలం.

తను అన్నమాటలు భైరవశాస్త్రుల్లుకు కష్టం కలిగించినమాట గోపాలానికి తెలుసు. ఆయనకు కోపం తెప్పించాలనే అన్నాడా మాటలు. ఎన్నడూ తనయింటికి ఉపాదానానికి రాని శాస్త్రుల్లు ఇవ్వాళ రావటం దేనికి? గోపాలం సానుభూతి సంపాదించటానికి తప్పితే!

ఆయనకు ఉపాదానం వెయ్యనేలేదన్న సంగతి భైరవశాస్త్రుల్లు వెళ్ళిపోయిన పావుగంటకుగాని స్ఫురించలేదు గోపాలానికి.